

הלכות לולב סימן תרנא

(כ) [כן] מנחה דרום מערב צפון: י"א (מח) יצירוף (כז) לחבר האתרוג ללולב בשעת נענועו ולנענע בשניהם יחד. (וכל הנענועים אינן מעבדין ובאניה דרף שנענע (מט) יצא בדיעבד): י"ב ארבעה מינים הללו (ג) מעבדין זה את זה, שאם חסר לו אחד מהם לא יברך על השאר, *אבל נוטלן (כז) לזכר בעלמא (בין ביום ראשון (נא) בין בשאר ימים) (הרא"ש ורבינו יוחנן נ"ח ח"ג, מהר"ק שורש מ"א). וי"אם הוי ארבעתן מצויים אצלו [*] (נב) ונטלם אחד אחד, יצא. הגה ובלבד שיהיו (נג) כלם לפניו (רכס"ט פ"ו). (נד) ויטל הלולב תחלה ויברך על הלולב (נה) ונדעתו זה על האחרים (הרא"ש ורין ותשובת הרשב"א סימן קנז). *וי"אם קח ביניהם, צירף לברך (נו) על כל אחד בקני (נז) [נג] עצמו (נהגות מימוני): י"ג וי"אם

באר היטב

האר"י ז"ל וכן פסק הש"י, ע"ש: (כ) מנחה. ובתשובה האר"י ז"ל כתב סדר אחר, בתחלה דרום ואח"כ צפון ומנחה ומעלה ומעלה ומערב. ולעולם יעמוד בקניו למנחה, מ"צ. ועין בי"ח פ"ו ובתשובת הבי"ח סימן קמב ובתשובת דברי-שמאל סימן רג. וכתב המג"א: וי"ל דאשר יקרו ג"כ כסדר הזה דאלינן בחר ימין דעלמא ולא בחר ימין ידיו, ע"ש: (כז) לחבר. למעשה מן המבחר, כתב הבי"ח בשם הרקנטי: סוד זה נגלה אלי בחלום בליל י"ט ט"ו של תג הספות נחאקטן אצלי חסיד א' אשכנזי שמו הר"ר יצחק ראי"ה בחלום שנהיה כותב השם הנ"ל והיה מרחיק הה"א אחרונה מן הג' אותיות, א"ל מה זה עשיתי, השיב קרן נזוגים במקומנו, ואני מחייתו בו ובתבתי שלם, ואשתומם על המראה ואין מבין: למחר ראייתי שלא היה נענע נק הלולב ומיני בלא האתרוג והבנתי פתרון חלומי כו' כי כל הדי' מינים רומזים בו ויתברך פדאיתא במקדש, עין ספר הפגנות ותבין: (כז) לזכר. וכתב ט"ז: ונראה לי ד"צ לנענע בין דאינו אלא לזכר בעלמא. ורש"ל כתב בתשובה דהורה ששה"ץ נענעו פרינו בשעת הלל ולא בשעת הכרעה, וכ"כ בתשובת מהר"ל סימן קטו דינענע בדרבכו בשעת הלל בלא ברכה בכל הנמים, אבל אחרים לא יטלו דחישנין שיבואו לטל ג"כ בשנה אחרת ולברך, ע"ש:

באר היטב

(כג) עצמו. כתב הש"י: מזה יש ללמד דמי שברך על הלולב ואח"כ ראה שהגדס הוא פסול שישורו עליו ואח"כ מביאין לו הגדס אחר פשר, שצריך לברך על גטילת הגדס, והינו שמקברו אל הלולב, וכ"כ הבי"ח בשם הח"ח: מעשה בהר"מ שנטל לולב וברך ואח"כ ראה שלא היה בו ערבה וחסר ונטלו עם

משנה ברורה

שלש פעמים, ואחר-כך לצד צפון מזליה ומביא שלש פעמים ואחר-כך למעלה ואחר-כך למטה, (סא) הכל מזליה ומביא שלש פעמים כמו במנחה: י"א (מח) צירוף לחבר האתרוג⁶⁰ וכו'. דאף דאיננו עמקה באגדה, על-פל-פנים צירוף להיות מחבר עמו⁶¹: (מט) יצא בדיעבד. ואף דאם לא נענע כלל גם-כן יצא, דהנענועים אינם מעבדין⁶² ומדאגבנה לאתרוג נפק מה⁶³, (סב) מקל מקום שם טוב לחזור ולטלו ולנענע, מה שאין בן בנה: י"ב (ג) מעבדין זה את זה⁶⁴. דבעינן לקיחה תמה, וכלן מצוה אחת הן⁶⁵: לא יברך על השאר, אפלו אם יודע (סג) בברור שלבסוף יבואו לידו פלן, כיון שאין מצויים לפניו בשעת ברכה: (נא) בין בשאר ימים. הנה רש"ל בתשובה כתב דהורה לשליח-צבור לטל ולנענע קדם הלל ובשעת הלל [בלא ברכה], אבל אחרים לא יטלו פלן דחישנין שיבואו לטל גם-כן בשנה

משנה ברורה

אחרת ולברך. אבל באליה רבה חולק על זה (סד) ונדעתו דאחרים יוכלו גם-כן לטלו ולנענע בו כמו השליח-צבור⁶⁶, ואדרבה, אם לא יטלו פלל רק השליח-צבור, יוכל לצאת מכשול לשנה הפאה, דיסקמו על השליח-צבור ולא יקחו פלל, (סה) וכן מסתימת המחבר והרב משמע גם-כן דכל יחיד ויחיד יכול לטלו ולברך בעלמא: (נב) ונטלם אחד אחד, יצא⁶⁷. דאגד שאנו עושין בלולב הוא רק למצוה בעלמא ולא לעבוקא, וזה אשמועינן כסעיה א, והקא אשמועינן יותר וכוונתא, דאפלו אם הלקיחה לא היה בבת אחת רק בנה אחר זה (סו) גם-כן יצא: (נג) כלם לפניו. כלומר, (סז) סמוכים לו, דהלא מברך ברכה אחת לכלם, כדלקמיה, ולא יצטרף להפסיק ביניהם: (נד) ויטל הלולב תחלה ויברך וכו'. דכיון (סח) שמוקדיין אותו בברכה, צריך שיהא סמוך לברכה: (נה) ונדעתו גם על האחרים. ובנה (סט) פוטר את פלן אף-על-פי שנטל כל אחד לכה: (נו) על כל אחד בקני עצמו. דהינו,

שער הארבעין

(סא) בן מובח בשר: (סב) מגן-אברין (סג) לאפוקי מדעת הרמב"ן דמקל באפין זה, דהמחבר סתם בסוף דבריו להרמב"ם: (סד) וכן משמע במאור הגני"א מד' הביא ראה: מ"א ביא פריש ולא רמון, ושם מ"ב ביחידים: (סה) פרי-מגדים: (סז) לאפוקי מדעת רבנו פס דסובר דלא יצא בנה: (סח) מגן-אברין ונכפריש הפרי-מגדים]. ומדבריו הגני"א משמע דהרמ"א שהקמיק דעת הרא"ש חולק על המחבר בעקר הדין דלא יצא כל זמן שאינם לפניו; ושם המגן-אברין, דאם-כן היה לו להרמ"א לכתב וי"ש אומרים, ומדכתב סקמא משמע דגם הרא"ש מודה בעקר הדין להרמב"ם דמן התורה יצא: (סח) הגני"א: (סט) הגני"א:

ג הרב רבי מנחם מבראגאני
אמר ד משנה ונמרא
מנחת דף כו ובתורה
הר"ר והרא"ש פסק
ג ודעת ה הרא"ש
שם בשם הרמב"ר
ו ונקיים פסקו ו
הכונה הר"ר
ז דריתא שם ל"א

הלכות לולב סימן תרנא

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק מח]

"ולקחתם" והרי לקחו בידו. אכן, הפמ"ג (א"א סוף סי' תרנג) הסתפק בגדלו בעצין, שבאופן כזה יכול להגביה אותם ולהשאירם מחוברים לקרקע]. וראה מה שכתבנו לעיל (ס"ק כד).

שיעור ההגבהה בנוטל לולב של חבירו לצאת בו שצריך גם לעשות קנין. ראה מה שכתבנו לקמן (סי' תרנח ס"ק יח).

[משנ"ב ס"ק נ]

מְעַבְבִין זֶה אֶת זֶה⁸⁴. דְּבָעֵינָן לְקִיחָהּ תַּמָּה, וְכֵן מְצִינָה אֶת הַתְּנִיחָה⁸⁵.

84) וכן בנענועים של הלל, כתב הכף החיים (ס"ק פה), שארבעת המינים מעכבים זה את זה.

85) וכפי שכתב הרמב"ם (ספר המצוות שורש יא), פעמים ידחה הציווי האחד שהוא מצוה אחת יש לו חלקים רבים, כמו מצות לולב שהיא ארבעה מינים. הנה לא נאמר כי פרי עץ הדר מצוה בפני עצמה וכפות תמרים מצוה בפני עצמה וענף עץ עבות מצוה בפני עצמה וערבי נחל מצוה בפני עצמה, לפי שאלו כולם הם חלקי המצוה, כי הוא ציוה לקבצם, ואחר קיבוצם תהיה המצוה לקחת הכל ביד ביום הידוע.

[משנ"ב ס"ק נא]

לְטִלוּ וּלְנַעֲנֵעַ בּוֹ כְּמֹו הַשְּׂלִיחַ-צְבוּר⁸⁶.

86) והטעם הוא, כמו שביאר להלן (ס"ק נג), שכשחטר מין אחד, לא יבואו לטעות ולחטוף בשנה הבאה בשלשה מינים, שהכל יודעים שצריך ארבעה מינים.

[משנ"ב ס"ק נב]

וְנִטְלָם אֶחָד אֶחָד, יְצֵא⁸⁷.

87) וכן אם נטל ההדס שלש פעמים וכל פעם בד אחד של הדס, כתב החזו"א (סי' קמט ס"ק א) שיצא ידי חובה, אבל אם נטל את אותו ההדס שלוש פעמים לא יצא ידי חובה. מאידך, דעת השו"ת חלקת יואב (ח"א סי' לא) והאור שמח (יחידושי רבינו מאיר שמחה סוכה פ"ג אות ט) שבשלושה הדסים ושתי ערבות צריך דווקא בבת אחת, ואינו יוצא אם נטלם בזה אחר זה, שכל מקום שהצריכה התורה מספר מסויים, צריך ליטלו בבת אחת דווקא. וכן פקפק בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' קעט אות ו) וטעמו, ששלושת בדי ההדס אף על פי שאינם צריכים אגד מ"מ אם יקח כל אחד בפני עצמו יש בזה חסרון מצד לקיחה תמה, כיון שאינו לוקח כשיעור המצוה, והרי זה נחשב כמו אתרוג החסר שהוא פסול גם מדין לקיחה תמה.

ואם נטל הערבה כאחד, אלא שהחזיק כל ערבה ביד אחרת, הסתפק האור שמח (שם) האם יצא ידי חובה, ונשאר בצי"ע לדינא.

[ביה"ד ד"ה אבל]

וְדַעְתָּם כִּינָן שֶׁכָּבֵד קִיס הַמְצִינָה אֵין שִׁנְךָ כִּנָּה בַל תּוֹסִיף וּבַל תִּגְרַע⁸⁸.

88) וכן כתב לקמן (סי' תרסד ס"ק כב) לענין נענוע בערבה של ההושענות עם הלולב, שהטעם שלאחר הנענוע הראשון שעשה בלולב, יכול הוא להוסיף את הערבה של ההושענא עם הלולב. כיון שקיימא לן ששלא בזמנה של המצוה, אינו עובר על 'בל תוסיף' עד שיכיוון להוסיף על המצוה, ולכן לאחר נטילת הלולב **המשך במילואים עמוד 90**

צָרִיף לְתַכַּר הָאֶתְרוֹג⁸⁰ וכו', צָרִיף לְהִיּוֹת מְתַכַּר עִמּוּ⁸¹.

80) וכן בשעת אמירת ההושענות, כתב האליה רבה (ס"ק ל) בשם מהרי"ל שצריך לחבר את האתרוג עם הלולב ומיניו, והערוך השלחן (ס"ט) הוסיף, שניהג כן אף באמירת ההלל [לשון השו"ע הוא 'בשעת נענוע', ויל"ד].

ואצבעות ידיו, האם נחשבות כחוצצות בין הלולב לאתרוג, הכף החיים (ס"ק קו) הביא בשם הרדב"ז, שהיה מודקק שלא יפירו וצבעות הידיים בין הלולב לאתרוג.

81) בטעם הדבר שכולם צריכים להיות באגודה אחת, הביא בביאור הגר"א (ד"ה צריך) מדברי המדרש (ויקרא רבה פרשה ל אות יב), פרי עץ הדר אלו ישראל, מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. כפות תמרים אלו ישראל, מה התמרה הזו יש בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים. וענף עץ עבות אלו ישראל, מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה. וערבי נחל אלו ישראל, מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקדוש ברוך הוא עושה להם, לאבדם אי אפשר, אלא אמר הקדוש ברוך הוא, יוקשרו כולם אגודה אחת והם מכפרים אלו על אלו. ואם עשיתם כך, אותה שעה אני מתעלה, הדא הוא דכתיב (עמוס ט ו) 'הבונה בשמים מעלותיו', ואימתי הוא מתעלה כשהם עשויים אגודה אחת. וכן הביא מקור לדין זה מדברי הגמרא (מנחות כז, א), ראה שם.

[משנ"ב ס"ק מט]

וְהַנְּעִנְיָעִים אֵינָם מְעַבְבִים⁸² וּמְדַאֲגָהָה לְאֶתְרוֹג נֶפֶק בֵּה⁸³.

82) אכן, בחידושי חתם סופר (סוכה מב, א ד"ה קטן) כתב שנענוע כל שהוא חיוב מן התורה, הלכה למשה מסיני, אלא שסגי בראוי לנענוע, ולכן די שהאדם יהיה ראוי לנענוע והלולב יהיה ראוי לנענוע, ואז יוצא ידי חובה גם אם לא נענע כלל.

83) וכמבואר בגמ' (פסחים ז, א), וראה מה שכתבנו לעיל ס"ק כד-כה. ובשיעור הגבהת המינים כדי לצאת בהם מצינו חילוקי דעות באחרונים. דעת הכפות תמרים (סוכה לט, א, על דברי תוס' ד"ה עובר) שיש להגביה שלושה טפחים ולפחות יגביה טפה. ובחיים וברכה (אות קפט ד"ה והנה) צידד, שאין צריך לדקדק בכך ודי להגביה כל שהוא [וראה שם בהג"ה המו"ל]. וכן מבואר בדברי העמק ברכה (דיני לולב אות כא) שכתב שהטעם שצריך להגביה ממקומו קצת, משום שכל זמן שהחפץ מונח במקום מסוים אף שאוחזו גם כן בידו אינו נחשב בכך אחיזה ולקיחה, משום שגם אם לא היה אוחז החפץ לא ישתנה מקום דירתו של החפץ, ונמצא שהמקום אוחזו ולא ידו, ולכן אינו נחשב לקיחה אלא אם כן הגביהו קצת ממקומו. אכן, בחי' הרש"ש (סוכה מב, א) כתב שמשעה שנטלו בידו להגביהו, אף שלא עקרו עדיין, יצא ידי חובתו, וכן הסתפק הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה פ"א סוכות דבר הלכה אות לא) בביאור לשון התוס' (סוכה לט, א, ד"ה עובר), שיצא ידי חובה משעה שממשמש ואוחז בו קדם שיגביהו [וראה בצ"ח (שבת קלא, א ד"ה ואמרת) שכתב, שאף אם נטל את הלולב בידו במחובר, יוצא ידי חובתו, כיון שכתוב בפסוק

מילואים הלכות לולב סימן תרנא המשך מעמוד קודם

לכם' ובעומר כתוב לכם', ולומדים גזירה שוה מהעומר שכתוב שם 'מהחל חרמש בקמה' ודרשו חז"ל 'בקומה', והיינו שצריך להיות בעמידה וכן הדין בלולב. [טעם זה הביא במשני' לעיל (סי' ח שם) לענין עטיפת הציצית שצריכה להיות בעמידה]. טעם נוסף כתב שם, שלמדים 'קידה קידה' מאגדת אוזב, שצריך לקחתם בעמידה.

[משנ"ב ס"ק כז]

ויקבץ מעמד⁴⁵. ונטילתו תהיה גם כן מעמד⁴⁶.

(45) וכן כתב לעיל (סי' ח ס"ק ב) לגבי ציצית, שצריך לומר את הברכה בעמידה, משום שכל ברכות המצוות צריכות להיות בעמידה.

(46) ובטעם הדבר כתב השבלי הלקט (סי' שסו) משום שבלולב כתוב

הלכות לולב סימן תרנא המשך מעמוד קכה

דרום צפון מעלה מטה ומערב. וכן הוא בערוך השלחן (סכ"ז). והכפ החיים (סי' מט ו-קג) כתב שעל פי הארי' צריך לנענע כסדר הזה, דרום צפון מזרח מעלה מטה ומערב, וכן הובא בבאר היטב (סי' כ) ובשע"ת (סי' כ).

[ביה"ל ד"ה מארבע]

למי שארבע רוחות שלו, כדי לעצור רוחות נעות⁷⁹.

(79) ובכונת הנענועים, כתב הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה סוכות פי"א דבר הלכה אות לב), שיש להסתפק האם צריך לכונן כונה זו כיון שכל תקנת הנענועים היתה לשם כך, כמבואר בגמ' (סוכה לו, ב), או שאף שזוהי סיבת התקנה מ"מ אין מוטל על האדם לכונן אלא שהוא מקיים מצוה דרבנן, ותשאר בצ"ע.

(77) משמעות דבריו שכשמתה הלולב יטה רק ראש הלולב ולא יטה הלולב לגמרי [וראה לעיל (סי' טז) שכתב שהנוטל ארבע מינים באופן שהם מוטים על צידם לא יצא ידי חובה]. וכן כתב הארי' ז"ל (פרי עץ חיים שער הלולב פ"ג), שלא יטה את הלולב לגמרי, אלא לעולם יהיה ראש הלולב כלפי מעלה כדרך גדילתו. וכן כתב בבכורי יעקב (סי' לה). ובשעת הנענועים, כתב הארי' ז"ל (פרי עץ חיים שם) שיש להזהר עפ"י הסוד שלא יגע ראש הלולב בכותל. וכן כתב בשמו ביסוד ושורש העבודה (שער האיתון פי"ד). ובבכורי יעקב (סי' לו) כתב, שמלבד הטעם שעל פי נסתר, יש להזהר בכך גם מצד הדין, כיון שבקל ייקטם ראשו או תיחלף התימות בעת הנגיעה בכותל.

(78) ואופן הנענוע על פי הארי' ז"ל, כתב המג"א (סי' כא) שינענע מזרח

הלכות לולב סימן תרנא המשך מעמוד 250

(89) ואם היתה השיחה מענין הלולב וארבעת המינים, כתב הכפ החיים (סי' קב) שבבציור כזה אין צריך לחזור ולברך, וכמו שהתבאר בשריע לעיל (סי' קסז ס"ז) לגבי ברכת הנהנין, שאם שח בין ברכה לאכילה מענין הדבר שבידו עליו, אינו צריך לברך [וכן משמעות דברי הביה"ל בהמשך שכתב ז"ל שאישי בדברים בטלים בתיים].

הרי זה נחשב שלא בזמנו, הרי לא התכוין להוסיף על מצות לולב, אלא רק בשביל לקיחת הערבה, וממילא אינו עובר על איסור 'בל תוסיף'.

[ביה"ל ד"ה ואם]

ואם שח פיניקס צריך לברך וכו'⁸⁹.

הלכות לולב סימן תרנב המשך מעמוד 252

שוכב, כתב שם שאינו מעכב, שהרי יש אחרונים הסוברים שאינו מעכב אלא כשהופכו לגמרי ואינו שוכב, ולכן יש להקל.

(12) ולגבי הוצאת הלולב לרושת הרבים ביום טוב, כתב השו"ע לעיל (סי' תקיח ס"א) שמתוך שהותרה הוצאה ביום טוב לצורך אכילה, הותרה גם שלא לצורך, וכתב במשני' שם (סי' ד) שלכן מותר להוציא את הלולב כדי לצאת בו, משום שהוא צורך מצוה. וראה מה שכתבנו שם בענין הוצאת הלולב ביום טוב לצורך נשים וקטנים, וכן בענין הוצאת הלולב למי שרק משום חיבוב מצוה אוחזו בידו כל היום. ולגבי טלטול הלולב ומיניו לאחר שכבר נטלהו לצאת בו, ראה מה שיתבאר בזה לקמן (סי' תרנב ס"ד).

(13) וביאר בזה הערוך השלחן (ס"ד) שמה שאמרו מיחזו כיוהרא, אין זה אלא לגבי החזקת הלולב בשעת התפילה, שזה נראה כיוהרא במה שהוא בטוח שהמצוה לא תטרידנו, אבל לגבי הבאת הלולב בעצמו לבית הכנסת והחזרתו לביתו, דאי שבוה לא שייך יוהרא, וכמו

החפץ חיים (בספרו חומת הדת פ"ז) שצריך האדם להראות לכל שהוא שמח בעבודת יצרו, ולכן אלו שיש להם שיעור קבוע בבית המדרש, והגמרא שלו מונחת בביתו ואין מזדמן לו מי שיביאנה, לא יתבייש לשאת אותה בעצמו, כי צריך להראות לכל שזהו כבודו, וכמאמר חז"ל (סוכה מא, א) אדם יוצא מביתו הולך בשוק ולולבו עמו, שכל זה מראה על חביבות המצוה, וכשבנו הקטן רואה את אביו שהמצוה חביבה בעיניו, גם הוא כשיגדל תהיה חביבות מצוות השם יתברך בעיניו [וראה עוד במועדים חמנים (ח"ב סי' קטז) בטעם מנהג אנשי ירושלים, ועוד שם שמוכא שרבינו הגר"א הקפיד בזה].

והרצוה לקיים מנהג זה של אנשי ירושלים בלקיחת הלולב לבית הכנסת, דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש פ"ב אות ז) שיקח את הלולב ממש בידיו בלא הפסק נרתיק הלולב וקופסת האתרוג. אך אם מחזיק בכלי מהודר, הביא (שם) בשם שו"ת אבני ישפה (ח"ג סי' סז אות ב) שדעת הגר"ש אלישיב שלא היה הפסק כיון שנחשב נוטלו בדרך כבוד. ומה שהאתרוג אינו עומד בקופסא בדרך גידולו אלא

הלכות לולב סימן תרנא

ביאורים ומוספים

חציצה, אף שהקשר מפסיק בין ידו ללולב, שכל שהוא עשוי לנאותו אינו חוצץ, ואפילו אם הקשר נעשה בדבר שאינו מינו.

[ביה"ל שם]

כדי שיקנה נראה לך, אין בו משום כל תוסף⁹⁶.

95 ובאופן שהתיימת שבראש הלולב נחלקה משהו והדביקו בדבק, ראה מה שכתבנו במשנ"ב לעיל (סי' תרמה ס"ק יט), האם יש בדבק איסור 'בל תוסיף'.

[משנ"ב ס"ק נט]

משמע אָהד וְלֹא שְׁנִים⁹⁶ וכו', גם על כל תוסף⁹⁷ וכו', גם כן יכול להוסיף כְּמִה שֶׁיִּרְצֶה⁹⁸.

96 ולגבי אתרוג התיום דהיינו שגדלים שנים דבוקים זה בזה, כתב השו"ע לעיל (סי' תרמח ס"ב) שהוא כשר. ואף שאין נטלים שני אתרוגים (כמבואר כאן), ביאר במשנ"ב שם (ס"ק טג) שכיון שנבראו שנים יחד ודבוקים ומעורים זה בזה ואין אדם יכול להפרידם, הרי זה נחשב כפרי אחד ואין בו משום תוספת. אך הביא שבבית יוסף כתב שהסמיג פסול, ולכן יש להחמיר במקום שאפשר.

97 ואף שארבעת המינים שבלולב מעכבים זה את זה, מ"מ כדי לעבור על איסור 'בל תוסיף' אין צריך שיטול את כל ארבעת המינים כפולים. וכן כתב בביה"ל לעיל (סי' לד ס"ב ד"ה ויכוין). שכשנטל עוד לולב אחד או אתרוג אחד, כיון שהם מהמינים הכשרים לצאת בזה ידי המצוה הריהו עובר על 'בל תוסיף'. [מה שאין כן במין אחר דאמרין האי לחודיה קאי כמבואר לעיל (ס"ק ט).] ובביאור הדברים כתב בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"א סי' יג) שכשנטל מין אחר שאינו כשר למצוה, אינו נחשב להוספה במצוה שבתורה, אלא למוסיף מצוה חדשה על התרי"ג שאין איסור בל תוסיף, אבל אם מוסיף עוד לולב כשר שהיה יכול לצאת גם בו ידי חובת מצות לולב, זה דאי הוספה במצוה שבתורה שאומר שהמצוה ב' לולבים, ועובר ב'בל תוסיף'. ביאור נוסף כתב העמק ברכה (הלכות לולב אות ו), שכיון שאם נטלם אחד אחד יצא, נמצא שכל מין לענין קיום המצוה נחשב לדבר שלם בפני עצמו, ולכן כשמוסיף מכל מין ומין נחשב להוספה בקיום המצוה, וממילא עוברים בזה על 'בל תוסיף'.

98 ומנהג המדקדקים, כתב השו"ע, שאינם מוסיפים על שתי ערבות ושלושה הדסים עבות. וכן כתב הלבוש (ס"טו) [הביאו בביה"ל ד"ה והמדקדקים], והוסיף, שיש גם סוד במספרם זה על פי הקבלה, שהם כנגד שבע ספירות הבנין, והכן, ולכן טוב שלא להוסיף עליהם. וכן הביא הכף החיים (ס"ק קלד) בשם הלבוש והרדב"ז, וכן הורה הגר"ש וואזנר (תורת ארבע מינים סי' טז הע' ל), שהמנהג הוא שלא להוסיף על שתי הערבות.

[ביה"ל ד"ה והמדקדקים]

שפתחלה הנה נדעמו לְאֶסֶר כְּנֵה⁹⁹ וכו', וְאֵין לְמַדְקָךְ לְבַדְקָךְ כְּנֵה¹⁰⁰.

99 אף להלך לגבי הערבה של הושענא רבה, שכתב השו"ע (סי' תרסד ט"ז) שיש מי שאומר שאם נטלה עם הלולב עובר משום 'בל תוסיף', הביא בשו"ע (שם ס"ק יח) שהב"ח ביאר שרעה זו סוברת כדעת הרמב"ם. והוסיף, שאף שהרמב"ם בעצמו חזר בו, מ"מ דעה זו סוברת כדעת הגאונים הסוברים שהדין כמו שכתב הרמב"ם בתחילה.

100 וכן הביא בארחות רבנו (ח"ב עמוד רנו אות יא), שכאשר חשש הגר"י קניבסקי שהעלים של הערבה עלולים לפול, אגד ג' בדי ערבות עם הלולב.

[משנ"ב ס"ק נו]

טוב שְׁאַחַרְכֶּן גַּם-כֵּן יִחְזֹר וְיִקְחֶם כְּלָם כִּתְּדֶה⁹⁰.

90 כדי לחוש לדעת רבנו תם [הביאו השו"ע לעיל (ס"ק סו)], שאם לקחם זה אחר זה לא יצא ידי חובה.

[שעה"צ ס"ק עד]

וְאֵף הַשְׂאֵרִים קָמָא וְשֵׁם מוֹדָה כְּעֵינְנֵי⁹¹.

91 וכוונתו, ששם כתב השו"ע שהעולה לקרוא בתורה והראו לו מקום שצריך לקרוא, ובירך על התורה, ואחר כך התברר שצריך לקרוא במקום אחר, וגלל הספר תורה למקום שצריך לקרוא בו, יש אומרים שאינו צריך לחזור ולברך ויש אומרים שצריך. ובטעם היש אומרים שאין צריך לברך, ביאר במשנ"ב שם (ס"ק ח) כיון שמסתמא דעתו על כל פרשיות התורה המונחות לפניו. ומשמע שאם לא היה מונח כלל לפניו היה צריך לחזור ולברך, ולכן כתב שכאן אפילו אם היה לו בביתו ערבה אחת, גם ליש אומרים שם צריך לברך.

[משנ"ב ס"ק נח]

לֹא יוֹסֵף מִיֵּן אֶחָד וְכוּ'⁹².

92 אבל באופן שאינו מוסיף מין אחר אלא נוטל את הלולב כמה פעמים, כתב לעיל (סי' קכח ס"ק קד), שלא שייך 'בל תוסיף' בעשיית מצוה שתי פעמים. וראה עוד מה שכתבנו בזה לעיל (ס"ק כח).

ואפילו נשים שפטורות מלולב, כתב הכף החיים (ס"ק קכו) שמי"מ אם רוצות להחמיר וליטול לולב, אסור להם להוסיף מין אחר בלולב, משום איסור 'בל תוסיף'.

[ביה"ל ד"ה מושם]

עַד שֶׁיִּכְנֹן לְשֵׁם מְצוֹת לולב⁹³ וכו', אָלֵא לְנֵי כְּעֵלְמָא⁹⁴.

93 שכך כתב הטור' אם יאחזנו בידו עמהם לשם מצות לולב איכא 'בל תוסיף', והיינו שגם במין החמישי צריך לכוון לשם מצוה. ואם נטל את הלולב שלא לשם מצוה ואחר כך הוסיף עליו מין חמישי, דעת החו"א (א"ח סי' כט ס"א יא) שאם מצוות צריכות כוונה, פרוש הדברים שיש שני חלקים בקיום מצוה, מעשה וכוונה, ואם עשה מעשה בלא כוונה חסר בעיקר קיום המצוה, וממילא אם ילבש תפילין עם חמש פרשיות ולא כיוון לשם מצות תפילין לא יעבור על איסור 'בל תוסיף', ולפי זה כיון שבמצוות דאורייתא קיימא לן שמצוות צריכות כוונה, אם הוסיף מין על הלולב ונטלם ולא כיוון לשם מצות לולב לא יעבור על 'בל תוסיף'. ובדעת המשנ"ב לענין מצוות צריכות כוונה ראה לעיל (סי' ס ס"ק י) ובביה"ל שם (ד"ה וכן).

עוד ביאר החו"א (שם) שאם מצוות אינן צריכות כוונה, פרוש הדברים שיש רק חלק אחד בקיום מצוה, והיינו מעשה לחוד, וכשעושה מעשה אף בלי כוונה לקיים מצוה נחשב לו שקיים את המצוה, וממילא אם יוסיף מין על הלולב ונטלם בלא כוונה למצוה עובר על איסור 'בל תוסיף'. והוסיף לחדש החו"א שלדעה זו אם נטל את הלולב וכיוון שלא לצאת ידי חובה אין הכרח שלא עובר על איסור 'בל תוסיף', כיון שעשה את מעשה המצוה כמתכוונתו. ואף שלא יצא ידי חובת נטילת לולב שהרי כיוון בליקחתו לא לצאת ידי חובה, אף על פי כן עובר על איסור 'בל תוסיף'. וצ"ע.

94 ולעיל (ס"ק ט) כתב, שאפילו אם אוגד את הלולב שלא במינו אין בזה משום 'בל תוסיף', שכיון שאין חובה לאגדו האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי. וגם אין חוששים לזה משום

הלכות לולב סימן תרנא

באר הגולה קכו

ח שם בקריאת
ט תשובת רמב"ם
כסוף ימיו ונזר משה
לשבת הקדושה
י טב כ ט
נטוואי ורב פלוטי
ל בית יוסף

חסר לו אָחד מהמינים, (נו) לא יקח מין אחר במקומו: יד (נח) "לא יוסיף מין אחר על ארבעת המינים, *משום (נד) בל תוסיף: טו (נט) ט"ל יטל יותר מלולב אֶחד וְאֶתרוג אֶחד, אֶבֶל בַּעֲרֵבָה וְהִדַּס מוסיף בה כל מה שְׁיִרְצֶה. וְיֵשׁ מִי שֶׁפִּסְוֶסֶל (ס) לְהַנִּיחַ הַדַּס (כז) שׁוֹטֵה בַּלּוּלָב נוֹסֵף עַל הַשְּׁלֹשָׁה בְּדִין עֶבֶת, כִּי־יֵשׁ מִתִּירֵי. *לְהַמְדִּיקֵים אֵינָם מוסיפים על שְׁתֵּי עֲרֻבוֹת וְשְׁלֹשָׁה הַדָּסִים עֶבֶת:

באר היטב

המ"א, ע"ש: (נד) בל תוסיף. הוציב את הלולב בעצב ירק כדי שיהא נראה לח אין בו משום בל-תוסיף, שבות-יעקב ח"ב סימן כח. ועין ט"ז וט"ג אברהם: (כז) שוטה. ע"י סימן תרמו ט"ק ח מה שכתבתי שם בשם פנים מאירות סימן ט:

באר הלקה

שיהיו בנה אחר זה בלא הפסק בתימים, דאי לא הכי סבירא לן דזה בורא לא מקרי לקיחה משה ואֶפֶא הא קשיא לי, דאמרנן ג' על הלולב לא יצא ויִצְרָף לחזר ולקחנו גם כן ולקברו על פלם על נטילת לולב, ומלשון הרמ"א לא משמע הכי. ועינתי בהגהת מימוני על מה שכתב הרמב"ם שאם לא אגזן וקטלן אֶחד אֶחד יצא, קטב הגהת מימוני: ועל זה קטב רבנו שמחה שאם שח בין מין ומין חזר ומקברו, עד כאן לשונו, אפשי נמי דכנתו שיתור ויכרף על פלם על נטילת לולב. וכן משמע לעניית דעתי מלשון הרא"ש והשור ורמב"ם דתם שכתבו אפלו לא נטלן ביחד אלא בנה אחר זה, משמע דבעינן על-ל-פל פנים שיהיה בנה אחר זה ולא נטילת בדברים בטלים ביניהם. והנה ראיתי אחר-כך ברבי'יוסף שהשיב על דברי הגהת מימוני משה שכתב ברמב"ם בשם רבמוני הפך זה, ולעניית דעתי משום זה אין לדחות דברי הגהת מימוני, הידוע דרבותיו של הרמב"ם הוא הרמב"ן, ושיטה זו הובאה גם כן בר"ן בשם הרמב"ן, וידוע דדעת הרמב"ן נדחה לדינא בחמת דעת הרמב"ם וקרא"ש דלא סביר הכי, וכן סתם המחבר דלא קתה: * משום בל תוסיף. הנה יש דעות בין הראשונים: אית דאמרי דאף-על-גב דאמרינן בנקרא (סנהדרין דף פח ע"א) דלפי מה דנקא לן לולב אין צריך אגד, אפלו אם אגדו למין החמישי ביחד עם הארבעה מינים כמאן דלא אגדו דמי וכל אחד לחודה קאי, הינו רק לעגן שאין מגרע בזה את הארבעה מינין ויוצא בהן, אֶבֶל על-פל-פנים עובר בנה על הלאו דבל תוסיף (עין בחוספות ספה ל"א ע"ב ד"ה 'הואיל'), אכן בנה גם כן יש דעות, דמטור משמע דאינו עובר עד שיכניס לשם מצות לולב⁹⁸, ובאליה רבה מוכיח מהרא"ש דסבירא לה בפניתי'יוסף (ודלא קריבנו יתום) דכיון שהוא בומנו אפלו פסקא גם כן עובר, אם לא יהוא מתקן לשם נוי בעלמא: ואית דאמרי דכיון דבל אֶחד לחודה קאי, אמילא אינו עובר גם כן על בל תוסיף, אֶבֶל מכל מקום לבתחלה אסור מדרבנו לזלי עלמא דנראך כמוסיף (שם בסנהדרין בחוספות והרה"מ הר"ן), וישתה זו הוכיח הנ"ר אבארו: ואף דלעגן אגד מקלינן לעיל כסעיה אף לאגדו במין אחר אף לבתחלה ולא שישינן להוספה, שאני אגד דאינו נטלו דרף גדילתו, אי נמי, התם מתוך דאינו עושה למצוה אלא לניו בעלמא⁹⁹, מה שאין כן בענינו. הוציב את הלולב בעצב ירק כדי שיהיה נראה לח, אין בו משום בל תוסיף⁹⁵ (שבות-יעקב ח"ב סימן קח), ובספר אליה רבה מפסק בנה, עין שם: * להמדיקיים וכו' על שתי ערבות ועל שלשה הדסים עבת. הנה שתי ערבות הוא, אפשי קדי לעאת דעת הרמב"ם שמתחלה היה דעתו לאסור בנה⁹⁹, אֶבֶל בתדסים גם הוא מודה בה להטרא, כמבאר בהדיא בדברי, דמסתמא הוא לניו, ואולי השעם על-פי סוד, עין בלבול. ופשוט דהכי שיש לו קצת ספק על אינה בר של הדס וערבה, או שרואה שעליהם רבים מאד ועלולים לפל מאד עליהם, באופן זה פשוט דיוכל להוסיף פמה שירצה ואין למדקדק בלדקק בנה¹⁰⁰:

לשם מצוה אלא לניו בעלמא ונאף דרעה ראשונה סבירא לה (פא) דאף לניו אסור לבתחלה לאגדן, הרבה פוסקים אין סוכרין בן:] :

שער הצינן

(ע) אליה רבה: (עא) ולפי זה יצטרך לקרף על נטילת הדס וערבה ואתרוג בבקרה אחת, ויעל נטילת לולב לא יכל לקרף בין שפכר ברך פעם אחת, ולקלא שלא העירו אחרונים בזה. אכן לפי מה שנהעתי בבאר הלכה דדעת הגהת מימוני דכיון שכבר הפסיק צריך מדינא לחזר ולקח הלולב, אם כן יקרף בקרה אחת על נטילת לולב, וצריך עיון למעשה: (עב) דרף-הסיים: (עג) אליה רבה ופרישה: (עד) אחרות-תיים בשם הר"ם. ואף דמגן-אברנה בדעתו קלל על הדס וערבה אחרת אם כן הוא עשה נטילה חדשה, ודמי לתרמוס שברך עליו ונפל מידו, אף שהיה לפניו תרמוס אחר ואוכל השניה מכל מקום צריך לקרף על השניה כיון שמתחלה לא היה דעתו פלל עליו, וכמו נמי דכנתה, וכמו שפסקנו לעיל פסימן קמ סעיה ג, ונאף היש-אומרים קמא דשם מודה בענינו⁹¹), וכן פסק במור וקציעה ובדרף-הסיים ותיארום ומחצית-השקל (אכן בלא היה ערבה כלל, משמע ממחצית-השקל דמסיים להפגד אברנה, ושאר אחרונים אין מסלקן בזה), ולכן אף בדברי-מגדים ושערי-תשובה חוששין קצת מחמת קשית הפגן-אברנה לספק בקרה בזה, אנו לדינא סתמנו שייכל לקרף כי כן הוא דעת הלבוש ותאליה רבה ובגרי-ישע וזור וקציעה ודרף-הסיים ומת-אדם, וגם היר' אהרן' ישב קשיתו, ומסתברא קנתוהו: (עה) דרף-הסיים ואלהיה רבה, ונראה דאף הפגן-אברנה מודה באופן זה דלא יצא בפעם ראשון כיון שלא היה אז הארבע מינים לפניו, וכפסק המחבר: (עו) אגרא: (עז) אגרא: (עח) עין בבית-יוסף: (עט) פוסקים: (פ) הגר"א: (פא) הגר"א: